

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจน ถึงศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยดำเนินการวิจัยตามวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม เก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่ม ประชากรตัวอย่างที่เป็น นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ จำนวน ๓๓๓ คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด ๑,๙๕๗ คน ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster sampling) วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดย วิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยสรุปผลได้ดังนี้

๕.๑.๑ สถานภาพส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศ หญิง มีจำนวน ๑๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒๖ อายุ ๒๑-๓๐ ปี จำนวน ๑๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕๔ ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๑๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖๕ อาชีพ รับจ้างทั่วไป จำนวน ๑๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๒๕ รายได้ต่อเดือน จำนวน ๒๐๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๒๖ สถานภาพ โสด จำนวน ๒๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๙๗

๕.๑.๒ ความคิดเห็นของป ประชากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลัก ไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
ตามหลักไตรสิกขา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๘$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๒.๑ ด้านศีล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า นักเรียน ครู
อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีบทบาทต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้าน ศีลโดยรวม อยู่ในระดับ
มาก ($\bar{X} = ๓.๘๔$) เมื่อพิจารณาราย ข้อ พบว่า นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีความ
คิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๕.๑.๒.๒ ด้านสมาธิ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า นักเรียน ครู
อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีบทบาทต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านสมาธิ โดยรวมอยู่ในระดับ
มาก ($\bar{X} = ๓.๘๙$) เมื่อพิจารณาราย ข้อ พบว่า นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีความ
คิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๕.๑.๒.๓ ด้านปัญญา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า นักเรียน
ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีบทบาทต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านปัญญา โดยรวมอยู่ใน
ระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่มีความ
คิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

**๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของ ประชากรต่อการ
พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัด
ขอนแก่น จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถามนำไปสู่การตอบ
สมมติฐานที่ตั้งไว้ สามารถแสดงรายละเอียดได้ ดังตารางที่ ๕.๑**

ตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐาน	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับสมมติฐาน	ปฏิเสธสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๑ ประชากร ที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็น ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน		✓
สมมติฐานที่ ๒ ประชากร ที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน		✓
สมมติฐานที่ ๓ ประชากร ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขากรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน		✓
สมมติฐานที่ ๔ ประชากร ที่มีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน		✓
สมมติฐานที่ ๕ ประชากร ที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน		✓
สมมติฐานที่ ๖ ประชากร ที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน		✓

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๓.๑ สมมติฐานที่ ๑ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๒ สมมติฐานที่ ๒ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๓ สมมติฐานที่ ๓ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่มีระดับการศึกษา แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๔ สมมติฐานที่ ๔ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่มีอาชีพ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๕ สมมติฐานที่ ๕ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่มีรายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ในด้านศีล สำหรับด้านอื่นๆ พบว่าไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๓.๖ สมมติฐานที่ ๖ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่มีสถานภาพ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนา

ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนา ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ในด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๔.๑ ด้านศีล การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีปัญหาอุปสรรค คือ คนส่วนใหญ่มักจะมีเวลาในการทำงานมาก ไม่ค่อยมีเวลา มาปฏิบัติธรรม ทำงานหนักพอมีเวลาหยุดงานก็กลับไปเที่ยว แทนที่จะมาทำให้ใจสงบ ถือศีลกัน บ้างก็น้อย ส่วนข้อเสนอแนะ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ควรหาเวลาว่างจากการทำงาน มาปฏิบัติธรรม ไม่ทำงานหนักจนเกินไปถ้าหยุดงานก็มาเที่ยวทำใจให้สงบและถือศีลกันบ้างให้มากขึ้น สำหรับแนวทางการพัฒนา นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ต้องบริหารเวลาว่างจากการทำงานมาปฏิบัติธรรม ไม่ทำงานหนักจนเกินไปถ้าหยุดงานก็มาเที่ยวทำใจให้สงบและถือศีลกันบ้างให้มากขึ้น

๕.๑.๔.๒ ด้านสมาธิ การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีปัญหาอุปสรรค คือ เป็นคนค่อนข้างใจร้อน ควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ไม่ค่อยมีสมาธิ

เป็นคนสมารถ ส่วนข้อเสนอแนะ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ควรหัดควบคุมอารมณ์ให้มากกว่านี้ฝึกสมาธิเพื่อเน้นการแยกแยะด้านจิตใจให้มีความมั่นคงมากขึ้น สำหรับแนวทางการพัฒนา นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ พยายามควบคุมอารมณ์ให้มากกว่านี้ฝึกสมาธิเพื่อเน้นการแยกแยะด้านจิตใจให้มีความมั่นคงมากขึ้น

๕.๑.๔.๓ ด้านปัญญา การพัฒนาปัญญา นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีปัญหาอุปสรรค คือ ทางศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาตบุคลากรในการพัฒนาเยาวชนในด้านจัดกิจกรรมด้านปัญญา ส่วนข้อเสนอแนะ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ควรให้มีบุคลากรเข้ามาช่วยพัฒนาจัดกิจกรรมเกี่ยวกับหลักปัญญาเชิงพุทธ สำหรับแนวทางการพัฒนา นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ พยายามหาบุคลากรเข้ามาช่วยในการพัฒนาเยาวชนในด้านการฝึกอบรมเกี่ยวกับปัญญาเชิงพุทธ

จากการศึกษาปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนา ต่อ การพัฒนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนาทุกด้านยังคงอยู่ในระดับมากเกือบทุกด้าน เพราะฉะนั้น แนวทางการ ทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา จึงต้องเพิ่มรูปแบบการพัฒนาให้ชัดเจน เพื่อให้มีลำดับขั้นตอนการ พัฒนาที่สมบูรณ์แบบตามหลัก การพัฒนายุคใหม่ ซึ่งทรัพยากรมนุษย์นั้น หมายถึงบุคคลที่มีความพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ที่ได้ตั้งเอาไว้ อีกประการหนึ่ง หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั่วไปให้สำเร็จนั้นคือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ก็คือการพัฒนาในด้านร่างกาย ในด้านจิตใจ และในด้านปัญญา ซึ่งประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นที่มีความสำคัญ ต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น โดยมีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

๕.๒.๑ ความคิดเห็นของ ประชากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ เห็นด้วยกับการพัฒนา

ทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ และการพัฒนาปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญทัน ดอกไธสง และธเนศ ต่อมชะเอม ที่กล่าวว่า ในการพัฒนาสังคมมนุษย์นั้นมียุทธศาสตร์มากมาย แต่มีบางวิธีการที่เชื่อว่าการจะพัฒนาสังคมได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนาจิตใจของทรัพยากรมนุษย์ให้มีศีลธรรม (คุณภาพทางจิต) เสียก่อนแล้วจึงพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม^๐ และสอดคล้องกับบทฤษฎีของ อัลเฟรด แทค^๐ ที่กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์นั้น ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยตนเองหรือพัฒนาขึ้นมาเอง ที่สามารถคาดคะเนพฤติกรรมในองค์กรของตัวทรัพยากรมนุษย์ สภาพการควบคุมตัวเอง และการมุ่งเน้นความสำนึกที่หลักการของการศึกษาหรือสิ่งที่ต้องพัฒนาขึ้นมาเอง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากผู้อื่นหรือติดตัวมาตั้งแต่เกิด และสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ พระบุญจันทร์ จันทสาโร (แก้วบุญยงค์)^๐ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาวตามหลักไตรสิกขา” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว โดยภาพรวมปฏิบัติตนอยู่ในระดับดีทุกด้าน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประสาท พิมพ์สุข พบว่า ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการที่สำคัญคือ ควรมีการวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การดำเนินการตามแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การ ติดตามและประเมินผล การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การหาความจำเป็นในการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ การฝึกอบรม การไปศึกษาหรือดูงาน การประชุมทางวิชาการ ควรมีการนิเทศติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง การสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน^๐ เพราะฉะนั้น วิธีการพัฒนาบุคลากรจำเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ขาดเสียมิได้ในการพัฒนาทักษะของบุคลากรให้มีความชำนาญงานมากยิ่งขึ้นและพร้อมกันนั้น ยังสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ ฆานตรกรวิจารณ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ผลการวิจัยพบว่า แนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมีพุทธธรรมเป็นฐานคิดในการพัฒนา โดยมีพุทธเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีจิตวิทยา การเรียนรู้และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนา โดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๒ ระดับ คือ ระดับโลกิยธรรม และระดับ

^๐บุญทัน ดอกไธสง และธเนศ ต่อมชะเอม , กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รัชดา ๘๔ แมเนเจอร์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๕.

^๐Alfred Tack, **How to Succeed as a Sales Manager**, (Cedar Books : 1983), PP. 1-3.

^๐พระบุญจันทร์ จันทสาโร (แก้วบุญยงค์), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาวตามหลักไตรสิกขา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขารัฐประศาสนศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^๐ประสาท พิมพ์สุข , “การศึกษาการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดขอนแก่น ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต** , สาขาวิชาการบริหารการศึกษา , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

โลกุตระธรรม ส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาได้ พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ ใช้ปัญหาของมนุษย์ คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้งใช้หลักธรรม อริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนา และมีการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นจะมีสามประการ คือ (๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ (๒) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำรงชีวิต และ (๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุด คือ การพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง สู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ มี ๓ องค์ประกอบการพัฒนา คือ การพัฒนาระดับบุคคล ระดับกลุ่มและการพัฒนาในระดับองค์การ เพื่อให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทจึงทำให้องค์การที่เป็นระบบใหญ่ต้องมีเป้าหมายขององค์การที่เศรษฐกิจแบบพอเพียง มีพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นแนวทางของระบบเศรษฐกิจ มีกระบวนการพัฒนาที่ประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาเพื่อผลงาน กระบวนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนาโลภียธรรม และกระบวนการพัฒนาระดับโลกุตระธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับบุคคล และระดับองค์การจะมีตัวแบบในการพัฒนา ซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธได้ด้วย^๐

๕.๒.๒ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในแต่ละด้าน สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๒.๑ ด้านศีล จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ด้านศีล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบหน้าที่ ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานโดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่หมู่คณะ และปฏิบัติตามกฎระเบียบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะว่า ศีล หมายถึงวินัย กฎระเบียบ หลักการประพฤติปฏิบัติและเป็นฐานของการพัฒนาชีวิตคือ รู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิต มีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมด้วยการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานอย่างเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกันมีระเบียบวินัยในการทำงาน เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางานให้มีคุณภาพ และเพื่อเป็นกรอบแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยโดยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ ศีล เพราะศีลนั้นเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาบุคคลซึ่ง

^๐ ฌาน ธรรมวิจารณ์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

สอดคล้องกับแนวคิดของ สอนง เครือมาก ที่กล่าวว่า วินัย หมายถึง แบบแผนความประพฤติที่กำหนดให้ข้าราชการควบคุมตนเองและควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาให้ประพฤติตามเพื่อก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์แก่ทางราชการ^{*} และสอดคล้องกับทฤษฎีของ มาสโลว์ (Maslow)^๑ ที่กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการที่จะประสบความสำเร็จสูงสุด หรือความต้องการพัฒนาในด้านร่างกาย เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ของตนที่จะนำไปสู่ความเจริญ ความจริง ความสดชื่น ความเป็นหนึ่ง ความสมบูรณ์แบบความสำคัญ ความพึงพร้อม ความยุติธรรม ความเป็นระเบียบ ความมั่นคง ความสนุกสนาน เสรีภาพ ยุติธรรม ระเบียบวินัย ความมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นซึ่งเกิดจากความรู้สึกนึกคิดของตนเอง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาโยทิน ละมุล เรื่องบทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรมโดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีล ก็คือ วินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ เพราะว่าวินัยเป็นตัวจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะสมกับการพัฒนาและเอื้อโอกาสที่จะพัฒนาและเมื่อมีกายที่พัฒนาแล้ว คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักบริโภคปัจจัย ๔ รู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต^๒ เพราะฉะนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดคุณภาพและพัฒนาแบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนามีกระบวนการและวิธีการที่ดี และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพุทธิธัมม บัญเรื่อง ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า ศีลเป็นการพัฒนากายเหมือนกันแต่ต่างกันที่จุดมุ่งหมาย เพราะว่าเปรียบเสมือนปากทางแห่งการเข้าสู่ระบบของความสมดุลยภาพของชีวิต สำหรับมนุษย์ผู้ฝึกฝนพัฒนาให้เป็นอารยชน ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม นี่เป็นขั้นง่ายที่สุดเป็นฝ่ายลบ ต่อมาในทางบวกก็คือประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แก่สังคม การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นด้วยดี และการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียรซึ่งรวมไปถึงการฝึกฝนในสัมมาอาชีวะนี้เป็นเรื่องของศีล ศีลในทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงแต่การเว้นจากการเบียดเบียนกันทางกาย วาจาเท่านั้น การพัฒนาศีล ก็

^{*} สอนง เครือมาก, คู่มือสอบปฏิบัติการ, (นครสวรรค์ : เรียนดี, ๒๕๓๖), หน้า ๔๒.

^๑ Abranam H. Maslow, "A Theory of Human Motivation", (Psychological Review 50, 1943), PP. 370-396.

^๒ พระมหาโยทิน ละมุล , "บทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์", วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , ๒๕๔๕), หน้า ๒๙-๓๐.

คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดี อย่างเกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีอาชีพที่ถูกต้อง การพัฒนาศีลนี้ปัจจุบันเรียกกันว่า “พัฒนาการทางสังคม”^๖ พร้อมกันนั้นยังสอดคล้องกับ ข้อเสนอแนะ ผลการวิจัยพบว่า ควรจัดฝึกอบรมเป็นประจำด้านธรรมะเริ่มตั้งแต่ชั้นประถมถึงมัธยมศึกษา เพื่อให้มีสมาธิและสติปัญญาในการเรียน และมีความสุจริตในการทำงาน จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาบุคคลแบบบูรณาการโดยเฉพาะศีล เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกพฤติกรรมของบุคคลทำให้มีระเบียบวินัยเพราะว่าวินัยนั้นเป็นตัวจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษาและพัฒนามนุษย์ด้วยการจัดระเบียบชีวิตและจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม

๕.๒.๒.๒ ด้านสมาธิ จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ด้านสมาธิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีการพัฒนาในขั้นสมาธิส่วนมาก มีความตั้งใจอดทนต่อการปฏิบัติหน้าที่ มีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมาย และมีความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากว่าสมาธินั้นเป็นกระบวนการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรมเพื่อให้เกิดความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติเพราะว่าการทำงานต้องมีความมุ่งมั่นและความอดทนที่จะทำให้ผลปฏิบัติงานมีคุณภาพและบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของตนเองรวมไปถึงองค์การ เพราะฉะนั้นผู้บริหาร นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่จึงตระหนักในความสำคัญในด้านนี้ เพียรระวังตั้งสมาธิเมื่อต้องปฏิบัติภารกิจที่อาจเกิดความเสียหายเพราะฉะนั้นการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพต้องฝึกการพัฒนาจิตใจให้เกิดสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า สมาธิ เป็นเรื่องของสมาธิในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พูดสั้นๆ ว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต^๗ และสอดคล้อง

^๖ พระพุทธรินันท์ บุญเรือง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๙), หน้า ๙๐.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๒๗-๓๙.

กับทฤษฎีของ พอร์เตอร์ (Porter) และลอว์เลอร์ (Lawler)^{๐๐} ที่กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการในการ
 จูงใจ การยอมรับตัวเองและความรู้สึกถึงความสำเร็จ ซึ่งแต่ละคนจะประเมินผลถึงความเสมอ
 ภาค หรือความยุติธรรมของรางวัลกับความพยายามที่จะได้ ไข่ไป รวมทั้งระดับของความสำเร็จ
 ในการปฏิบัติงาน หากรู้สึกว่ารangวัลที่ได้รับมีความยุติธรรมบุคคลนั้นก็จะมีคความพึงพอใจในงาน
 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิมลฤดี กุลอรธมย์ พบว่า โดยปรกตินคนทั่วไปเมื่อปฏิบัติสิ่งใดก็มี
 สมานธิอยู่กับสิ่งนั้นในระดับหนึ่ง แต่การฝึกสมานธิอย่างเป็นระบบและมีช่วงเวลาและระยะเวลาที่
 เหมาะสมเป็นขั้นตอน จะสามารถใช้สมานธิในการปฏิบัติงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและ
 สร้างสรรค์มากกว่า^{๐๑} นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ เรณู ภูมิประดิษฐ์ ผลการวิจัย
 พบว่า นักเรียนที่ฝึกสมานธิให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมานธิและจากการ
 ประเมินพฤติกรรมจริยธรรม พบว่า พฤติกรรมด้านจริยธรรมของนักเรียนภายหลังการฝึกสมานธิ
 สูงกว่าก่อนการฝึกสมานธิ^{๐๒} ร้อยละ ๘๐.๑๖ จากผลการวิจัย จะเห็นได้ว่า การพัฒนาทรัพยากร
 มนุษย์ตามหลักไตรสิกขาเป็นอีกระบบหนึ่งของการศึกษาเพื่อให้นักศึกษามีระบบการพัฒนาที่ดี
 มั่นคง และมีสมานธิ กับการสร้างความเจริญให้กับตนเองด้วยการพัฒนาจิตใจและมีความเพียร
 พยายามสู้งาน มีขันติ ความอดทน มีสัจจะมีความจริงจัง มีอิฐฐานความดีเต็ยต่อความมุง
 หมาย มีความหนักแน่นเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

๕.๒.๒.๓ ด้านปัญญา จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตาม
 หลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอลพ จังหวัตขอนแก่น ด้านปัญญา โดย
 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก นักเรียน ครู อาจารย์
 และเจ้าหน้าที่ มีการพัฒนาในชั้นปัญญาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้หลักเหตุผลในการ
 ปฏิบัติหน้าที่ มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และมีการแก้ไขปัญหาโดย
 พิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากปัญญาเป็นกระบวนการหนึ่งของการฝึกอบรมทำให้เกิดความรู้
 ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์รู้จักดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ซึ่งมองดูรู้เข้าใจ
 เหตุผล รู้จักวินิจฉัย คิดเป็น แก้ปัญหาเป็นเพราะว่าความเชื่อในหลักเหตุผลดังกล่าวถือเป็น
 ความเชื่อพื้นฐานของพระพุทธศาสนา สังเกตได้จากพุทธศาสนาสุภาษิตได้กล่าวไว้ เช่น กัมมุนา
 วัตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวมิใช่เรื่องมลายไร้เหตุผล

^{๐๐} Lyman W, Porter and Edward E. Lawler III, **Managerial Attitudes and Performance**,
 (Homewood, Ill. Dorsey Press, 1968), P. 87.

^{๐๑} วิมลฤดี กุลอรธมย์, “ผลของการฝึกสมานธิที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับ
 ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๕”, หน้า ๘๖.

^{๐๒} เรณู ภูมิประดิษฐ์, “การศึกษาเปรียบเทียบการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่ฝึก
 สมานธิและไม่ฝึกสมานธิในชั้นเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๕”, หน้า ๑.

แต่ในทางตรงกันข้ามกฎแห่งกรรม มีลักษณะเป็นเหตุผล เป็นหลักวิทยาศาสตร์ เหมือนกฎทางฟิสิกส์ที่ว่า การออกแรงกระทำ เท่ากับแรงปฏิกิริยา หรือในทางจิตวิทยาที่มี กฎแห่งผล (law of effect) ซึ่งให้คำอธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์จะทำซ้ำในสิ่งที่ได้รับผลดีที่พึงปรารถนา ตัวอย่างของกฎแห่งกรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ผู้ที่มีโทสะรุนแรง มักจะได้รับความเดือดร้อนใจอยู่เสมอ คนที่ขาดสติมักจะทำงานไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะฉะนั้นผู้บริหาร นักเรียนครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่ จึงได้ตระหนักถึงความสำคัญในหลักเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริงเริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่างๆ อย่างสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็น เป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิตที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ (คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น)^{๐๐} และสอดคล้องกับทฤษฎีของ พรชัย ลิขิตจธรรมโรจน์^{๐๐} ที่กล่าวว่า สิ่งเราต่างๆ ทำให้เกิดการตอบสนอง ในด้านจิตใจของมนุษย์ ทำให้เกิดพฤติกรรมเป็นความต้องการที่เกิดจากสัญชาตญาณ เป็นความต้องการที่เกิดจากการวางเงื่อนไข จึงต้องอาศัยการเรียนรู้ที่ต้องฝึกฝนพัฒนา โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่าปัญญามาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อมาเป็นตัวเสริมสร้างแรงจูงใจหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าตัวเสริมแรง ในการพัฒนามนุษย์ให้บรรลุเป้าหมาย และยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระพุทธรินันท์ บุญเรือง พบว่า การพัฒนาปัญญานั้นเป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ความเจริญทางวิชาการและวิชาชีพที่ทำให้รู้จริงเข้าใจจริงอะไรต่างๆ เหล่านี้เป็นเบื้องต้นต่อนี้ลึกซึ้งลงไปอีกคือ การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติให้การศึกษาศิลปวิทยาก็ตามหรือเรื่องอื่นๆ ก็ตาม การใช้ปัญญาคิดวินิจฉัยการต่างๆ จะต้องเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่ถูกครอบงำบัญชาโดยกิเลสและสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตนพัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญตงามยิ่งๆ ขึ้นนี้เป็นปัญญาที่เข้าใจโลกและชีวิต ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาที่แท้จริงเป็นอีกขั้นหนึ่งที่ต้องนำมาใช้ในการวินิจฉัยด้วย^{๐x} นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พิชญรัตน์ บุญช่วย ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการสร้างภavana ๔ โดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและมีกระบวนการที่ประสานกันอย่าง

^{๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร, หน้า ๓๐.

^{๐๐} พรชัย ลิขิตจธรรมโรจน์ , ผศ.ดร. พฤติกรรมองค์การ , (Organizational Behavior), (สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

^{๐x} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

เป็นพื้นฐานให้แก่งานจนถึงความพ้นทุกข์^{๐๘} เพราะฉะนั้นผู้นำที่เกี่ยวข้องต้องส่งเสริมนำระบบกระบวนการคิดพิจารณาตามหลักไตรสิกขา คือ ทำปัญญาให้เกิด เพื่อ นำกระบวนการเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน แก้ไขปัญหาอุปสรรคด้วยความระเอียตรงออบยิ่งขึ้นไปจากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า การพัฒนาในขั้นปัญญานั้นเป็นการพัฒนาต่อเนื่องมาจากสมาธิเพราะสมาธิกับปัญญานั้นมีความสัมพันธ์ระหว่างกันคือ ต้องมีสมาธิจึงจะมีปัญญา สมาธิเตรียมจิตพร้อมให้เกิดปัญญาเดินทางทำงานด้วยความมุ่งมั่นเพียรพยายามพร้อมกันนั้นก็จะสามารถแก้ไขปัญหอุปสรรคและดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข แล้วก็จะสามารถหลุดออกจากการเป็นทาสของสิ่งทั้งปวงมาเป็นอิสระได้ด้วยปัญญา

๕.๒.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของ ประชากร ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

การเปรียบเทียบ ความคิดเห็นของประ ชากร ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล อันได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ต่อเดือน และสถานภาพ พบว่า ประ ชากรที่มี รายได้ ต่อเดือน ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนประชากรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และสถานภาพ แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นไม่ต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละส่วนมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายดังนี้

๕.๒.๓.๑ เพศ ที่ต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความเป็นชาย และหญิงมีความรู้สึกนึกคิด มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนา รอดกันภัย^{๐๙} ได้วิจัยเรื่อง “ความต้องการพัฒนาบุคลากรของ

^{๐๘} พิชญรัตน์ บุญช่วย, “การศึกษากระบวนการสร้างภavana ๔ โดยใช้หลักไตรสิกขา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๙.

^{๐๙} รัตนา รอดกันภัย, “ความต้องการพัฒนาบุคลากรของพนักงานเทศบาลเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, พ.ศ.๒๕๕๐), หน้า ๔๖.

พนักงานเทศบาลเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พนักงานมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาบุคลากรของเทศบาลเมืองจันทบุรี โดยจำแนกตามเพศ ไม่แตกต่างกัน

๕.๒.๓.๒ อายุ ที่ต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการมีอายุน้อยหรือมีอายุมาก จะเป็นวัยไหนก็ตาม ช่วงอายุไม่มีผลต่อระดับความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภานุวัฒน์ เวชพนม^{๐๖} ได้วิจัยเรื่อง “ความต้องการพัฒนาบุคลากรของพนักงานส่วนตำบลองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแกลง จังหวัดระยอง” ผลการวิจัยพบว่า พนักงานมีความคิดเห็นต่อความต้องการในการพัฒนาบุคลากรของพนักงาน โดยจำแนกตามอายุ ไม่แตกต่างกัน

๕.๒.๓.๓ ระดับการศึกษา ที่ต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ประชากรแม้จะมีการศึกษาน้อยหรือมากก็ตาม ความหลากหลายของสาขาวิชา ความรู้เหล่านั้นไม่ส่งผลต่อระดับความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ มรกต โกมลดิษฐ์^{๐๗} ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมีความคิดเห็นต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยจำแนกตามระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

๕.๒.๓.๔ อาชีพ ที่ต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ประชากรที่มีอาชีพต่างกัน มีผลต่อระดับความคิดเห็นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทน์ เผ่าพงษ์เลิศศิริ^{๐๘} ได้วิจัยเรื่อง “แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแม่เมาะ

^{๐๖} ภานุวัฒน์ เวชพนม , “ความต้องการพัฒนาบุคลากรของพนักงานส่วนตำบลองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต* , (สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, พ.ศ.๒๕๕๐), หน้า ๗๘.

^{๐๗} มรกต โกมลดิษฐ์, “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต* , (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๔.

^{๐๘} จันทน์ เผ่าพงษ์เลิศศิริ, “แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่” *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาการเมืองและการ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พ.ศ. ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ที่มีความคิดเห็นต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยจำแนกตามอาชีพ ไม่แตกต่างกัน

๕.๒.๓.๕ รายได้ ที่ต่างกันมีระดับความ คิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐ ๑ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า รายได้มาก รายได้น้อยมีผลต่อการใช้จ่ายในดำรงชีวิตของประชากร จึงส่งผลต่อความคิดเห็น ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สันุชพร อุทัยพันธุ์^{๐๐} ได้วิจัยเรื่อง “ บทบาทของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานประกอบการ จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า นักบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีช่วงการทำงานที่ต่างกัน และมีช่วงรายได้ที่ต่างกันได้ดำเนินการบทบาทการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานประกอบการ จังหวัดขอนแก่น ด้านการเป็นตัวการในการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕

๕.๒.๓.๖ สถานภาพ ที่ต่างกันมีระดับความ คิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการมีสถานภาพที่ต่างกันก็ไม่ทำให้ระดับความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเปลี่ยนไป จึงทำให้ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มรกต โกมลดิษฐ์^{๐๐} ซึ่งได้วิจัยเรื่อง “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมีความคิดเห็นต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยจำแนกตามสถานภาพ ไม่แตกต่างกัน

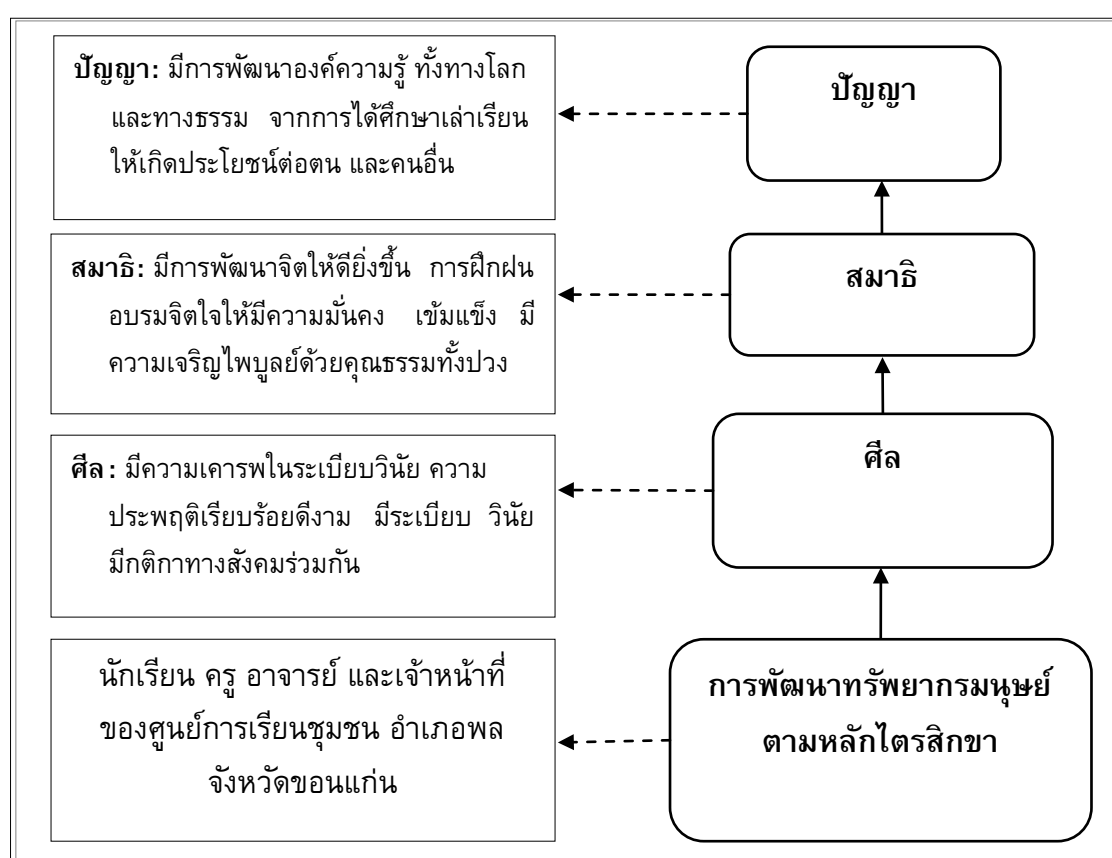
๕.๒.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ตามหลักไตรสิกขา ถือว่าเป็นการวางกรอบแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ เพื่อให้ผู้บริหาร ครู อาจารย์ นักเรียน และเจ้าหน้าที่ ใช้เป็นกรอบแนวทางในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ตามหลักธรรมของไตรสิกขาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ที่มีความสำคัญว่า ศีลนั้น เป็นพื้นฐานที่เราจะทำตัวของเราให้ดีขึ้น และยังเป็นการรองรับความดีทั้งหลาย รวมถึงส่งผลการประพฤติปฏิบัติของเราให้ดีขึ้น ดังนั้นถ้ามีศีล

^{๐๐} สันุชพร อุทัยพันธุ์, “บทบาทของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานประกอบการ จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต , สาขาบริหารธุรกิจ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

เป็นที่รองรับก็จะส่งผลดี และศีลเป็นพื้นฐานที่ดีแล้ว จะทำให้จิตของเรามั่นคง ที่เรียกว่า สมาธิ คือ การมีจิตใจที่หนักแน่น ไม่เกิดความฟุ้งซ่าน ไร้ประโยชน์ และเมื่อสมาธิมันมั่นคงแล้วการที่เราจะพิจารณาอย่างใดอย่างหนึ่ง ข้อผิด ข้อถูก ของจริง ของไม่จริง จะได้พิจารณาที่ถูกต้อง จึงเรียกว่า ปัญญา ฉะนั้น ทั้งสามส่วนนี้จึงเรียกว่า ไตรสิกขา จึงต้องทำให้เป็นเบื้องต้นก่อน ทั้งนี้ การพัฒนาทุกอย่างต้องเริ่มจากตัวบุคคล ที่เรียกว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ในหลักของพระพุทธศาสนาจะเน้นการพัฒนาให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ การพัฒนากาย การพัฒนาจิต และการพัฒนาปัญญา

แผนภาพที่ ๕.๑ รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ขอเสนอแนะผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ผู้บริหาร ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ควรจัดให้นักเรียนนักศึกษาที่มีการเรียนการสอนทางธรรมควบคู่กับทางโลกไปด้วย นำเอาหลักธรรมะเข้าบรรจุในระบบการเรียนการสอนเริ่มตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา และติดตามประเมินผลอยู่เสมอๆ

๒) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรจัดให้มีหลักสูตรฝึกอบรมหลักไตรสิกขาและเผยแพร่ธรรมะโดยผ่านทางสื่อ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ ให้นักเรียนได้ศึกษาอย่างทั่วถึง

๓) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรส่งเสริมสนับสนุน จัดสรรงบประมาณทุนการศึกษา และการค้นคว้างานวิจัยให้ต่อเนื่อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) คณะกรรมการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรจัดทำรูปแบบการฝึกอบรมให้ความรู้ที่เป็นมาตรฐานแก่ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ตระหนักถึงความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อหน้าที่ และไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

๒) คณะกรรมการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรมีการปฏิรูปปรับปรุงด้านการเสนอข้อมูลข่าวสารให้รวดเร็ว และทั่วถึง

๓) คณะกรรมการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรจัดตั้งคณะบริหารงาน เพื่อจัดสัมมนาเป็นประจำทุกภาคเรียนในการนำเอาหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเข้ามีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้แก่ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิตนักศึกษาเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติพัฒนาตัวร่างกาย จิตใจและปัญญาให้สูงขึ้น

๔) ฝึกอบรมแนวคิดทฤษฎีและหลักศีลธรรม เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ให้มีจิตใจที่ดีงามมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่สูง ไม่ควรเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม

๕) ควรเอาใจใส่ดูแล ปรับปรุงสวัสดิการจัดให้มีรางวัลสำหรับนักเรียนครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยม เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี ให้กับนักเรียน นักศึกษา ได้มีชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ที่มีผลงานดีเด่น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑) ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัย เพื่อศึกษาวิจัยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การของรัฐและเอกชน รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ของหน่วยงานและ

องค์กรนั้นๆ เพื่อนำปัญหา อุปสรรคที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงาน ไปพัฒนา ปรับปรุง
ประสิทธิภาพบุคลากรที่ปฏิบัติงานในทุกๆ องค์กรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒) ควรศึกษาวิจัยกระบวนการสร้างระบบคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและ
นักเรียน ใน สถาบันการศึกษา

๓) ควรทำการศึกษารูปแบบการเปรียบเทียบการพัฒนาบุคลากรตามหลักธรรม
ทางพระพุทธศาสนา กับการพัฒนาตามหลักทฤษฎีตะวันตก

๔) ควรทำการวิจัยและพัฒนาโปรแกรมระบบการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการ
ปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา ของครูอาจารย์ นักเรียน และเจ้าหน้าที่ ใน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

๕) ควรศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับ
หน่วยงานของทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์